

О. Закаленко,

аспірант кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОЗОВ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД ТА ІНТЕРЕСІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Створення в Україні адміністративної юстиції як невід'ємної складової національної правової системи та механізму забезпечення прав і свобод громадян обумовлює необхідність дослідження окремих складових даного інституту. Зокрема, заслуговують на увагу питання, пов'язані із визначенням характерних рис такого правозахисного інструменту, як адміністративний позов, що забезпечує ініціювання судового захисту прав і свобод громадян від неправомірних рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень, яке відбувається за правилами адміністративного судочинства.

Сьогодні реформування судової системи та розвитку адміністративної юстиції в Україні потребує дослідження особливостей засобів судового захисту прав суб'єктів публічно-правових відносин, зокрема права на адміністративний позов.

Правова природа адміністративного позову, його ознаки та елементи, на жаль, у вітчизняній літературі все ще не досліджувалися на монографічному рівні, однак дане питання все більше привертає до себе увагу науковців. Так, окремі аспекти адміністративного позову та позовного провадження в адміністративному судочинстві розглядалися у працях С.В. Ківалова, І.О. Картузової, О.В. Константи́й, А.Ю. Осадчого, Ю.С. Педька, Н.С. Янюк, В.Г. Перепелюка й інших.

Для належного захисту прав, свобод та інтересів у сфері публічно-правових відносин законодавець закріпив такі правові механізми, які забезпечу-

ють реалізацію прав фізичних і юридичних осіб за адміністративним позовом до суду, а суд, у свою чергу, є надійним гарантом у вирішенні публічно-правових спорів. В адміністративному судочинстві забезпечується незаангажована роль адміністративного суду як органу правосуддя, що стоїть над сторонами, які сперечаються щодо змісту публічно-правових правовідносин, гаранта справедливості та закону. У процесі реалізації адміністративний судовий позовний захист відзначається власними характерними особливостями та властивостями об'єкта забезпечення адміністративною юстицією.

Завдання адміністративного судочинства полягає у захисті прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень. Відповідно завдань адміністративного судочинства, які закріплені в статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), виникає необхідність до з'ясування особливостей засобів судового захисту прав, свобод та інтересів суб'єктів публічно-правових відносин, зокрема адміністративного позову.

Науковці все частіше відмічають, що предметом захисту в адміністративному судочинстві є не лише суб'єктив-

ні права, свободи та законні приватні інтереси, але й публічні інтереси. Вчений А.О. Селіванов вважає, що публічний інтерес є предметом адміністративної юрисдикції судового розгляду та визначаючи його як законний інтерес публічної влади, який зумовлює досягнення економічного і соціального добробуту народу, забезпечується публічним порядком у державі [1]. Прихильником даного твердження також виступає Ю.С. Педько і визначає, що адміністративний позов спрямований у тому числі і на захист публічних інтересів, які визначає як об'єктивовані в нормах статутного законодавства суспільно значимі потреби загально значимого або локального характеру, що покладені в основу визначення компетенції (функцій повноважень і предметів відання) органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів публічно-владних повноважень [2].

Слід погодитися з визначенням категорії публічного інтересу О.В. Константого, який зазначає, що публічний інтерес є загальним поняттям предмета звернення публічної адміністрації до адміністративного судочинства у разі подання нею позовів до відповідачів, які не є суб'єктами владних повноважень (приватних осіб) відповідно до частини 4 статті 50 КАС України. Аргументуючи це тим, що публічний інтерес як предмет захисту в діяльності адміністративних судів слід пов'язувати не стільки із забезпеченням визначення компетенції публічної адміністрації, скільки з гарантуванням останнього належного виконання громадянами та юридичними особами своїх обов'язків перед державою, що становлять загально-суспільну та публічно-значиму потребу [3].

При вирішенні публічно-правових спорів мова йде про захист суб'єктивного права та законного інтересу в порядку адміністративного судочинства. Звідси випливає, що сутність адміністративно-судового захисту прав, свобод та інтересів полягає в тому, що

він спрямований не тільки на визнання незаконності рішення, дій чи бездіяльності, але й на відновлення права користуватися певними соціальними благами або спонукати суб'єктів владних повноважень щодо забезпечення сприяння у реалізації цього права, як приклад – право на отримання певних соціальних послуг.

В теорії адміністративного процесу позов розглядається вченими по-різному: тільки як інститут процесуального права; юридична категорія, яка властива самостійно матеріальному праву, або як єдине поняття матеріального та процесуального права.

Концепція позову як універсального правового інструменту, який приводить в рух весь судовий процес з метою захисту прав, свобод і законних інтересів, виходить з тези про публічно-правову природу адміністративного позову.

Так, Н.В. Янюк визначає адміністративний позов як виражену у процесуальній формі вимогу позивача до відповідача, звернену через адміністративний суд, з метою вирішення адміністративно-правового спору, який виникає у зв'язку з необхідністю визнання неправомірним рішення, дій чи бездіяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб [4]. Автор ставить акцент на юрисдикційній природі адміністративного позову, його спрямованості на вирішення адміністративно-правового спору.

Окремі дослідники роблять дещо інший – правозахисний – акцент під час дослідження сутності адміністративного позову. Так, І.О. Картузова та А.Ю. Осадчий формулюють поняття адміністративного позову як зверненої до суду або до органу державного управління вимоги заінтересованої особи про захист суб'єктивних публічних прав і законних інтересів, які порушені незаконними актами, діями чи бездіяльністю органу державного управління (його посадової особи), і розгляд якої врегульовано адміністративно-процесуальними нормами [5]. В.М. Котен-

ко вважає, що правова природа позову як процесуального засобу захисту прав полягає в тому, щоб суд, прийнявши позовну заяву, у певному процесуальному порядку вирішив законність і обґрунтованість цієї матеріально-правової вимоги однієї особи до іншої, які стають сторонами процесу і між якими відбувається спір про право [6].

Ю.С. Педько, аналізуючи різні погляди на адміністративний позов, відзначає, що цей позов виступає процесуальним засобом ініціювання суб'єктом конфліктних публічно-правових відносин правозахисної адміністративно-судової діяльності, що оформлює правову вимогу матеріально-правового характеру однієї із сторін публічно-правового спору (учасника адміністративного судочинства) і невід'ємно пов'язана з розглядом адміністративним судом відповідної справи адміністративної юрисдикції та прийняттям по ній рішення [2].

Позов як інститут судочинства та правового захисту є складним і комплексним правовим явищем. В юридичній науці точаться жваві дискусії з приводу того, що позов трактують як засіб порушення судового процесу, як інструменту захисту суб'єктивних прав, свобод та інтересів, у тому числі публічних інтересів, а також визначають позов як відповідну процесуальну дію.

Визнання адміністративного позову як засобу звернення до суду з вимогою про захист порушеного публічного права призводить до посилення змагальних начал в адміністративному судочинстві та підвищення правових гарантій для учасників адміністративного процесу. Воно передбачає можливість надання сторонам багатоманітних позовних засобів захисту права в межах чинного законодавства.

Прихильником цієї тези є І.М. Зайцев, указуючи, що адміністративним процесуальним засобом, яким забезпечується реалізація права на звернення до суду, з метою здійснення правосуддя у справах, що виникають у спорах з публічно-правових відносин, є ад-

міністративний позов. Внаслідок такого визнання позивач отримує можливість відмовитись від вимоги, викладеної в позові, змінити її, а якщо постає питання про відшкодування шкоди, – змінювати і ціну позову. Орган управління чи посадова особа (відповідач) може визнавати заявлену вимогу, висувати матеріально-правові та процесуальні заперечення проти позову [7].

Не сприяє вирішенню дискусій щодо визначення адміністративного позову дефініція, закріплена у пункті 6 статті 3 КАС України. Законодавець визначає адміністративний позов як звернення до адміністративного суду про захист прав, свобод та інтересів або на виконання повноважень у публічно-правових відносинах [8]. А відповідно до частини 1 статті 105 КАС України адміністративний позов подається до адміністративного суду у формі письмової позовної заяви особисто позивачем або його представником.

Слово «звернення» розуміють як дію, а також як відповідний документ або заяву, що передбачають ініціювання розгляду адміністративним судом питання щодо захисту прав, свобод та інтересів у публічно-правових правовідносинах. Але самого лише звернення фізичної чи юридичної особи або суб'єкта владних повноважень до адміністративного суду про порушення прав, свобод та інтересів не може бути підставою для відкриття провадження в адміністративній справі. Дане звернення повинно бути викладене в процесуальній формі, тобто у формі позовної заяви, яка має відповідати вимогам, передбаченим статтею 106 КАС України.

В адміністративно-процесуальному законодавстві і судовій практиці використовуються такі терміни, як «адміністративний позов» та «позовна заява». В свою чергу, виникає питання щодо співвідношення даних понять.

Розглядаючи співвідношення позову і позовної заяви, Г.Л. Осокіна зазначала, що якщо позовна заява (форма) – спосіб існування позову (тобто змісту), то позов завжди являє собою щось вну-

трішнє, яке не може бути пізнане безпосередньо, оскільки пізнається тільки через свій прояв у позовній заяві. Позовна заява – це спосіб існування і вираження позову як вимоги про захист суб'єктивних прав або публічних інтересів, тобто є його процесуальної оболонкою [9]. Наведена думка дає підставу стверджувати, що адміністративний позов і позовну заяву співвідносяться як зміст і його зовнішня форма.

У цьому зв'язку прослідковується службова роль позовної заяви як форми адміністративного позову полягає в тому, в ній відображаються елементи позову, а також інші відомості, необхідні для правильного і швидкого розгляду і вирішення адміністративної справи. Тобто призначення позовної заяви як форми адміністративного позову полягає в тому, щоб довести до відома суду та осіб, що у справі є вимогами позивача, який звертається до суду за захистом свого права або законного інтересу.

Г.Л. Осокіна при співвідношенні позову і позовної заяви відмічає, що позовна заява (як форма) є більш статичним елементом, на відміну від позову, якому притаманний динамічний характер [9]. Це пояснюється тим, що при зміні позову за допомогою уточнення або заміни його елементів позовна заява залишається незмінною до тих пір, поки зміна елементів одного позову не спричинить за собою заміну його іншим позовом. У цьому випадку новому позову повинна відповідати і нова форма, тобто позовна заява. Наочною ілюстрацією такого співвідношення адміністративного позову і позовної заяви може бути заміна неналежної сторони.

Судове провадження ініціюється шляхом звернення до адміністративного суду з адміністративним позовом за захистом права, свобод чи законних інтересів у формі позовної заяви. Захист порушених прав, свобод або інтересів у сфері публічно владних відносин забезпечується оформленням, поданням і розглядом адміністративного позову

в порядку чинного адміністративного процесуального законодавства. Тобто метою адміністративного позову є захист порушеного або оспорюваного суб'єктивного права чи охоронюваного законом інтересу, а також охорона публічного правопорядку, що встановлюється профільним законодавством для публічно-правових відносин, із яких виникає публічно-правовий спір, що розглядається в порядку адміністративного судочинства.

Слід відмітити, що адміністративний позов завжди пов'язаний із спором про право або інтерес, що зумовлює наявність сторін, що спорять та протікає у процесуальній формі. І відразу ж слід наголосити, що позовна форма та форма адміністративного позову – це різні правові категорії. Таким чином, наявність спору про право або інтерес є фундаментальною і невід'ємною ознакою адміністративного позову як вимоги про захист, встановленого правопорядку, прав і свобод громадян, організацій і держави від публічних правопорушень, що передбачає наявність протилежних сторін і суду, зобов'язаного розсудити, вирішити спір між сторонами. Це, в свою чергу, визначає наступну невід'ємну позовної форми процесу – змагальність. Змагальність припускає не тільки наявність сторін, між якими виникли спірні правовідносини, але також наявність третьої особи, що покликана вирішити публічно-правовий спір між сторонами. Тобто адміністративний позов як вимога про захист суб'єктивного права чи інтересу завжди адресується, відповідно до КАС України, до адміністративного суду, а не іншій стороні публічно-правового спору.

Наявність сторін публічно-правового спору і третьої особи, не зацікавленої в результаті спору, припускає змагальність і рівне правове становище сторін. Звідси випливає, що позовна форма процесу є форма змагальна. І, навпаки, всяка змагальна форма процесу є форма позовна.

З прийняттям КАС України було закріплено новий для вітчизняного

судового процесу порядок захисту прав – адміністративне позовне провадження. Позов, як засіб захисту суб'єктивних прав в адміністративному судочинстві, є необхідною умовою для побудови демократичної, правової держави. Поняття адміністративного позову є новим для адміністративного процесуального права, хоча відповідна категорія є усталеною у цивільному процесі, він є важливим процесуальним засобом захисту порушеного, оспорюваного або невизнаного права.

Підсумовуючи, слід відзначити, що адміністративний позов спрямований на вирішення таких основних цілей вирішення публічно-правового спору і поновлення порушених прав позивача, а також ініціювання адміністративного позовного провадження. Саме за допомогою адміністративного позову відбувається перехід публічно-правового конфлікту між суб'єктами відповідних публічно-правових відносин у стадію спору, який передається на розгляд до адміністративного суду.

В спектрі дослідження адміністративного позову необхідно виділити кілька дефініцій, які є слушними та обґрунтованими, і мають право на існування. Так, слід визначити, що адміністративний позов є засобом судового захисту прав, свобод та інтересів суб'єктів публічно-правових відносин, тобто вимогою до відповідача або вимогою до адміністративного суду про прийняття судового рішення в рамках реалізації судової влади; інститутом адміністративного процесуального права, який визначає форму звернення та зміст судового провадження; є відповідною процесуальною дією – зверненням правосуб'єктної особи до адміністративного суду шляхом подання позовної заяви.

Виходячи із зазначеного, можна зробити висновок, що адміністративний позов у сучасному адміністративному судочинстві слід розглядати як виражену й оформлену в відповідній процесуальній формі та подану до ад-

міністративного суду, згідно встановлених системою адміністративно-процесуальних норм правил підсудності адміністративних справ, уповноваженим суб'єктом (позивачем, або іншим визначеним адміністративно-процесуальним законодавством суб'єктом) вимогу, що ґрунтується на підставі фактів, з якими останній її пов'язує, про захист та поновлення прав, свобод чи охоронюваних законом інтересів, котра підлягає розгляду та вирішенню адміністративним судом в чітко регламентованому процесуальному порядку з ухваленням по ній відповідного судового рішення.

Ключові слова: адміністративний позов, позовна заява, публічний інтерес, адміністративний суд, публічно-правовий спір, публічно-правові відносини, адміністративне судочинство.

Стаття присвячена дослідженню правової природи адміністративного позову як процесуального засобу захисту прав, свобод та інтересів суб'єктів публічно-правових відносин, котрим забезпечується фактична реалізація суб'єктивного права на звернення до адміністративного суду з метою вирішення публічно-правового спору.

Статья посвящена исследованию правовой природы административного иска как процессуального средства защиты прав, свобод и интересов субъектов публично-правовых отношений, которым обеспечивается фактическая реализация субъективного права на обращение в административный суд с целью решения публично-правового спора.

The article investigates the legal nature of administrative action as procedural remedy, freedoms and interests of public law issues, which is provided by the actual implementation of the subjective right of appeal to the administrative court to resolve public law disputes.

Література

1. Селіванов А.О. Конституційно-правова характеристика публічної влади в умовах застосування адміністративної юрисдикції суду / А.О. Селіванов // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – № 12. – С. 39–46.
2. Педько Ю.С. Адміністративний позов і предмет захисту в адміністративному судочинстві / Ю.С. Педько // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 4. – С. 155–161.
3. Константий О.В. До проблеми поняття та видів адміністративного позову як засобу захисту прав і законних інтересів у публічно-владній сфері / О.В. Константий // Підприємство, господарство і право. – 2012. – № 4 – С. 90–93.
4. Янюк Н.В. Щодо адміністративного судочинства: адміністративний позов чи адміністративна скарга? / Н.В. Янюк // Право України. – 2003. – № 8. – С. 52–55.
5. Картузова І.О. До проблеми позову в адміністративному процесі / І.О. Картузова, А.Ю. Осадчий // Право України. – 2003. – № 7. – С. 80–84.
6. Котенко В.М. Реалізація права на звернення з адміністративним позовом: передумови та зміст / В. М. Котенко // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 207–211 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09kvmpztz.pdf>.
7. Зайцев І.М. Функції иска в судопроизводстве / І.М. Зайцев // Государство и право. – 1996. – № 7. – С. 88–93.
8. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 32. – Ст. 1918.
9. Осокина Г.Л. Иск (теория и практика) / Г.Л. Осокина. – М. : Городец-издат, 2000. – 192 с.

УДК 340.121(477):347.91/95:22.01/08

А. Сандуленко,соискатель кафедры теории государства и права
Национального университета «Одесская юридическая академия»

БИБЛЕЙСКИЕ ЦЕННОСТИ СУДЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ИХ ОТОБРАЖЕНИЕ В ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ УКРАИНЫ

В современном мире общественно-политические институты, в том числе право, как материальное, так и процессуальное, не могут строиться без учета религиозного фактора, благодаря его массовости и силе воздействия. В частности, христианское начало в естественном праве дает толчок последующему использованию его постулатов в позитивном праве, законотворчестве и сфере судопроизводства. Для церковного права актуальным является научное осмысление христианских ценностей, поскольку Украина исторически и духовно связана с ними.

В настоящей статье сделана попытка представить гражданско-процессу-

альное право и правосудие через призмю Закона Божьего. Многие отрасли права, в том числе гражданское право и процесс, нашли свое отражение в Библии, которая вечна и актуальна всегда, поскольку содержит в себе слова и заповеди вневременного значения [1, с. 4]. В этом духовном первоисточнике содержатся начала всей системы правового регулирования.

Темой библейской обусловленности права, а также судопроизводства занимались такие ученые, как В. Авсеенко, А. Десницкий, Г. Загорский, Р. Каламкарян, В. Каменков, Р. Папаян, А. Тер-Акопов и другие. В их трудах прямо или косвенно исследуется происхож-